

До разової спеціалізованої вченої ради
по захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії
у Державному закладі «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Україна, 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

ВІДГУК

офіційного опонента доктора політичних наук, професора кафедри
політичних теорій, декана факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія» Яковлева Дениса

Вікторовича

на дисертацію Євченко Романа Ігоровича

на тему «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних
конфліктів», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
052 – політологія, в галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки

Актуальність дисертаційного дослідження Євченко Романа Ігоровича
«Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних
конфліктів» значно посилюється на тлі формування єдиних стандартів
регулювання лобістської діяльності в Європейському Союзі та в країнах
Європи загалом.

У контексті інтеграційних процесів України до ЄС і адаптації її
законодавства до європейських стандартів, важливою є роль лобізму як
інструмента політичного впливу та вирішення конфліктів. ЄС активно працює
над уніфікацією та посиленням стандартів прозорості і етики в лобістській
діяльності через інструменти, такі як Реєстр прозорості ЄС та
Міжінституційна угода, яка регулює механізми взаємодії між інституціями
ЄС та лобістами. Зокрема, після 2020 року ЄС посилив вимоги до прозорості
лобістської діяльності, обов'язково включаючи до Реєстру всі організації, що
здійснюють лобіювання на рівні ЄС, незалежно від того, де вони
зареєстровані, що є важливим для забезпечення рівних умов діяльності
лобістів. Крім того, ЄС також встановив стандарти етичної поведінки для

лобістів, запроваджуючи чіткі вимоги щодо декларування інформації про взаємодію з інституціями ЄС. Такі ініціативи формують загальні правила для діяльності лобістів в країнах Європи, сприяючи уніфікації практик на рівні Союзу та національних держав. Встановлення загальних стандартів лобізму сприяє інтеграції європейських держав у єдину політичну систему, покращує ефективність управлінських і політичних рішень, знижує корупційні ризики та підвищує довіру громадськості до політичних процесів.

Україна, як країна, що прагне стати частиною ЄС, повинна привести своє законодавство у відповідність до європейських стандартів. Новий Закон України «Про лобіювання» (2024 р.), а також нормативно-правові акти, зокрема Постанови Кабінету Міністрів України щодо етичних стандартів і Реєстру прозорості, сприяють формуванню прозорої та ефективної системи регулювання лобістської діяльності. Це надає Україні можливість розвивати власні механізми інституціоналізації лобізму, спираючись на європейський досвід.

Дисертаційне дослідження Р. І. Євценкоз теми «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів» демонструє аналіз міжнародних стандартів і порівняння європейських практик регулювання лобіювання і є дійсно актуальним для адаптації українського законодавства до європейських вимог, зокрема в контексті долання політичних конфліктів різних груп інтересів.

Згідно з матеріалами дисертаційного дослідження та науковими публікаціями, офіційний опонент зробив висновок про всебічну наукову розробку обраної теми та новизну отриманих результатів. Робота виконана на високому науковому рівні, відповідаючи сформульованим автором цілям і завданням, та відповідає вимогам, що пред'являються до кваліфікаційних робіт такого рівня. Зв'язок роботи з науковими програмами та планами підтверджується тим, що дисертаційне дослідження Р. І. Євценка виконано в межах науково-дослідної теми кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені

К. Д. Ушинського» «Трансформаційні процеси в Україні: основні проблеми та умови їх вирішення» (номер державної реєстрації 0109U000215).

Дисертаційне дослідження присвячене інституціоналізації лобізму як ключового механізму представництва інтересів груп і врегулювання політичних конфліктів. Метою роботи є виявлення сутності процесу інституціоналізації лобізму в контексті політичних конфліктів та представництва інтересів. Для цього автор ставить завдання: систематизувати теоретичні підходи, проаналізувати еволюцію теорії «політичного лобізму», дослідити наслідки інституціоналізації лобізму для суспільства (зокрема для рівності, ефективності, боротьби з корупцією), а також оцінити вплив новітніх практик лобізму в умовах демократичних трансформацій. Об'єктом дослідження є процес інституціоналізації лобізму в умовах плюралістичної демократії, що вимагає відповідних механізмів регулювання та взаємодії між інтересами соціальних груп і державними інститутами. Предметом дослідження є лобіювання як інструмент представництва та врегулювання політичних конфліктів, що дозволяє вирішувати спірні питання між групами інтересів, урядом і громадськістю.

Автор застосовує системний підхід, який передбачає використання загальнонаукових (аналіз, синтез, порівняння) та спеціальних методів, таких як соціальне конструювання, моделювання, кейс-стаді. Ключовими методами є структурно-функціональний та інституційний аналіз, що дозволяють досліджувати вплив лобізму на стабільність та розвиток політичного процесу. Окрім того, застосовується аксіологічний підхід, що дозволяє розглядати лобізм як частину демократичних цінностей, а також феноменологічний підхід для аналізу трансформації суспільного сприйняття лобізму. У роботі детально аналізуються зміни в сфері лобізму, зокрема: розширення його медіативних функцій; забезпечення комунікації між державними інститутами, приватним сектором, громадськістю та міжнародними організаціями; здобуття лобістськими структурами політичного представництва та контролю завдяки інституціоналізації та

професіоналізації; переосмислення цінності лобізму як механізму демократичного представництва та контролю. Одним із ключових аспектів є інституціоналізація та професіоналізація лобістських структур і їх вплив на політичне представництво та контроль.

Наукова новизна роботи полягає в кількох аспектах: встановлено зв'язок між демократичним транзитом, інституційною кризою та розвитком лобізму через практики «раціональної дії груп»; з'ясовано необхідність нових підходів до лобіювання в умовах демократичних змін, включаючи критерії «рівності» та «справедливості»; визначено амбівалентність державного підходу до лобізму, що підтримує його інституціоналізацію та водночас бореться з нелегальними формами. Лобізм розглядається як багатофункціональний процес, що включає представництво інтересів, врегулювання конфліктів і боротьбу з корупцією. Професіоналізація лобістської діяльності та трансформація теорії лобізму дозволяють оцінити різні моделі регулювання лобізму — від корпоративного до плюралістичного. Конвенціоналізація лобізму через інституційне закріплення та професіоналізацію розглядається як складова демократичного транзиту, що забезпечує механізми впливу на прийняття рішень владою. Традиційні моделі лобізму розглядаються в динаміці через вплив глобальних процесів та встановлення стандартів демократичного представництва. Аналізується амбівалентність державного інтересу щодо лобістських практик, що одночасно заперечує тіньові практики і підтримує їх інституціоналізацію. Важливим доробком роботи є аналіз процесу політичного визнання суспільної цінності лобізму як медіативної практики вирішення конфліктів, що призвело за визначенням автора «до трансформації сприйняття лобістської діяльності від низькорепутаційної до високопрофесійної, де поняття «лобізм» отримало нову змістовну якість через інтерпретацію його як «інструменту інституціоналізації конфлікту груп», «форми публічних відносин», «засобу боротьби з корупцією», «форми комунікації з громадськістю», «технології управління».

Дослідження пропонує комплексний аналіз лобізму як інституту, що забезпечує стабільність політичної системи та сприяє врегулюванню політичних конфліктів у плюралістичній демократії. Оцінка ефективності лобізму в умовах євроінтеграції України дозволяє сформулювати стратегії його регулювання та інституціоналізації на національному рівні.

Ретельність та ґрунтовність проведеного наукового дослідження підтверджується аналізом значного обсягу наукової літератури, що включає 622 джерела, з яких 442 є іноземними виданнями. Дослідження опирається на праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, документи, нормативні акти, що сприяє всебічності та глибині аналізу. Для правового аспекту роботи були використані законодавчі акти та нормативно-правові документи України, Європейського Союзу, Ради Європи та інших країн, що забезпечує комплексний підхід до правової складової дослідження.

Важливим аспектом роботи є аналіз варіативності національних практик регулювання лобістської діяльності та їх відповідності міжнародним стандартам, що встановлюються такими організаціями, як Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР); Рада Європи; ЄС; Група держав по боротьбі з корупцією (GRECO); Рух «TransparencyInternational».

Автор вказує, що визнання лобізму для подолання його тіньової природи формує програму дій більшості міжнародних організацій, які рекомендують державам впроваджувати єдині стандарти регулювання, покращуючи дизайн самого процесу вироблення політики, що ґрунтується на цінностях прозорості та участі.

В роботі також досліджено, як різні країни адаптують ці стандарти до своїх політичних систем, створюючи механізми для самоорганізації інститутів громадянського суспільства. Євченко Р. І. зазначає, що на національному рівні держави регламентують лобістську діяльність за допомогою: 1) державного нормативного регулювання – спеціальних законів про лобіювання з обов'язковими правилами та санкціями для лобістів та

взаємодіючих з ними чиновників (США, Німеччина, Австралія, Канада, Литва, Латвія, Польща, Угорщина, Ізраїль, Франція, Мексика, Словенія, Австрія, Італія, Нідерланди, Чилі, Велика Британія, Ірландія, Бельгія, Іспанія та Грузія), 2) створення реєстрів лобістської діяльності, які існують трьох типів: добровільні (Іспанія, Румунія, Латвія), обов'язкові (США, Канада, Литва, Чилі, Ірландія, Франція) та умовні (ЄС після 2014 року); 3) саморегулювання, де лобісти самостійно встановлюють правила через кодекси поведінки з м'яким контролем. Вимоги до реєстрації сприяють переходу від м'якої до суворішої моделі регулювання. Відтак, стандарти регулювання закріплюються законодавчими та нормативними актами, кодексами поведінки, етичними стандартами, практичними платформами для лобіювання.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає, передусім, у можливості їх застосування в практичній роботі державних органів, місцевих органів самоврядування та неурядових структур для дослідницьких, освітніх та прикладних цілей. Робота надає практичні рекомендації для вдосконалення політики регулювання лобізму в Україні. Результати дослідження можуть бути застосовані в роботі державних органів, громадських організацій та професійних лобістських асоціацій для підвищення ефективності політичного процесу та сприяння розвитку плюралістичної демократії. В освітній сфері ці результати можна інтегрувати в навчальні програми з політології, соціології, права та державного управління. Це дослідження робить значний внесок у розвиток політичної науки та може слугувати основою для подальших досліджень у цій галузі.

Дисертаційна робота включає в себе анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг роботи становить 297 сторінок, в тому числі основний текст – 211 сторінок. Додатки займають 15 сторінок. Структура дисертації є логічною, послідовною та комплексною, охоплюючи всі ключові аспекти теми. Дисертація охоплює

важливі теоретичні, методологічні, феноменологічні, і практичні аспекти лобізму. Розподіл роботи на три основні розділи дозволили авторові поступово розвивати тему, починаючи з теоретико-методологічних засад і закінчуючи конкретними прикладами інституціоналізації лобізму. Робота містить детальний аналіз конкретних прикладів регулювання лобістських практик та порівняльний аналіз моделей лобізму в різних політичних системах, включаючи політичну систему України. Зміст роботи відповідає поставленим цілям та завданням, а отримані результати мають як теоретичну, так і практичну цінність для подальшого розвитку політичної науки та практики демократичного врядування.

Позитивно оцінюючи дисертацію Євченко Романа Ігоровича «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів», слід зауважити на наступному:

- в роботі, яка загалом справляє позитивне враження, варто було б розглянути питання про наявність об'єктивних методів оцінки надійності, прозорості та ефективності моделей регулювання лобізму, зважаючи на їх популяризацію як інструменту подолання політичних конфліктів. Це могло б додати додаткової глибини аналізу регуляторних механізмів і їхньої дієвості;

- в роботі наведені приклади різних моделей регулювання лобізму, але під час захисту бажано було б, щоб дисертант конкретизував як різні рівні надійності регулювання лобізму впливають на прозорість і ефективність низового лобізму в контексті демократичних політичних систем;

- також було б корисно детальніше охарактеризувати стратегії, які застосовуються в «високому» лобізмі для впливу на державні органи та уряди, та порівняти їх із підходами «низового» лобізму. Такий аналіз дозволив би глибше зрозуміти відмінності між цими рівнями лобістської діяльності та їхній вплив на процеси прийняття рішень;

- хоча у роботі детально продемонстровано еволюцію законотворчості з метою створення правової основи для регулювання лобіювання, бажано було б почути стисло авторську оцінку прийнятого в Україні у 2024 році Закону

«Про лобіювання». Це дозволило б актуалізувати дослідження та підкреслити сучасний контекст регуляторних змін;

- і в якості питання до здобувача під час захисту, то бажано було б почути авторське бачення ціннісного потенціалу лобізму в умовах демократії, зокрема практику «заміщення представництва»? Чи вважає автор цю практику демократичною цінністю?

Також хочу зазначити, що озвучені зауваження та питання не впливають на загальне позитивне враження від роботи, не зменшують її наукової новизни та практичного значення. Вважаю, що дисертація Романа Ігоровича Євченко є вагомим внеском у дослідження лобізму та політичної науки в цілому, а її результати можуть бути корисними для практиків, що займаються регулюванням та контролем лобістської діяльності, а також для дослідників, які цікавляться питаннями демократичного представництва та врегулювання конфліктів інтересів у політиці. Дисертаційна робота Євченко Р.І. на тему «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів» є завершеною науковою працею з важливим науковим та науково-практичним значенням, є самостійною та оригінальною працею. Використані ідеї, відомості та твердження мають необхідні посилання на відповідне джерело. Офіційним опонентом не виявлено фабрикації, фальсифікації, академічного плагіату у дисертації та наукових публікаціях автора.

Робота написана сучасною науковою мовою, текст є цікавим та доступним для сприйняття. Результати роботи автора мають достатній рівень висвітлення в 10 наукових публікаціях, 4 з яких надруковані у фахових наукових виданнях України із політичних наук категорії «Б».

Загальний висновок: Актуальність теми лобізму в Україні зросла у зв'язку зі значними змінами в законодавчому полі після ухвалення Закону України «Про лобіювання» у 2024 році, а саме прийняття Постанов Кабінету Міністрів України про затвердження правил етичної поведінки суб'єктів лобіювання, про створення та функціонування Реєстру прозорості, про зміни

до Кодексу про адміністративні правопорушення. Ці нововведення свідчать про стратегічний курс на формування прозорої та ефективної системи регулювання лобістської діяльності, що є актуальним полем для наукових досліджень. Важливо, що в дисертації дисертант аналізує міжнародні стандарти й українське законодавство, пропонуючи власне бачення актуальних проблем і шляхів їх вирішення в українській політичній практиці.

Дисертаційна робота Р.І. Євченко на тему: «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів» повною мірою відповідає вимогам, які висуваються до такого рівня досліджень, вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502); Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, передусім за ступенем обґрунтованості результатів і рівнем їх наукової новизни, а також теоретичним та практичним значенням. Євченко Роман Ігорович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

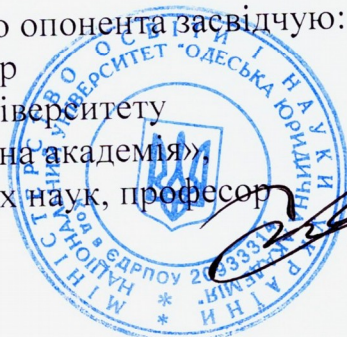
Офіційний опонент:

доктор політичних наук,
професор, професор кафедри політичних теорій,
декан факультету психології, політології та соціології
Національного університету
«Одеська юридична академія»

 Денис ЯКОВЛЕВ

Підпис офіційного опонента засвідчую:

Перший проректор
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

 Мінас АРАКЕЛЯН